Pestforordningen

I disse tider med en pandemi forårsaget af COVID-19 (en del af underfamilien Coronavirus) er det oplagt at skue lidt tilbage på vores erfaringer med indgreb i forbindelse med epidemier. Den nok mest kendte er pesten. Pesten lærte Europa først at kende i 500-700-tallet (den justinianske pest). Den kom igen under navnet den sorte død fra 1300-tallet og hærgede med skiftende intensitet de næste 300-400 år.

Her træder Christian den IV's pestforordning frem som den første samlede danske epidemilovgivning. Udstedt den 15. januar 1625 kom den lige i rette tid til det udbrud, der ramte København i foråret 1625. Forordningen indeholder nogle interessante elementer, hvoraf adskillige er genkendelige i aktuel lovgivning. De væsentligste elementer omtales nedenfor:

En *generel forordning*. Pestforordningen ville på nudansk hedde "Forordning om, hvordan man skal forholde sig, når der er udbrudt pest, dysenteri og lignende smitsomme sygdomme." Der er tale om en generel, landsdækkende lovgivning vedrørende smitsomme sygdomme – ikke blot et indgreb vedr. et konkret forhold. Konceptet med en generel lovgivning findes stadig, og den tilsvarende aktuelle danske regulering hedder "lov om foranstaltninger mod smitsomme og andre overførbare sygdomme" (senest lovbekendtgørelse nr. 1444/2020), også kaldet "epidemiloven".

En lokal myndighed i form af en *sundhedskommission* blev oprettet. Borgmester og bystyre udpegede "to, tre eller flere fra bystyret eller andre gode, kloge og pålidelige folk". De udgjorde den lokale sundhedskommission og skulle blive i området. Det var ellers normalt, at overklassen (de velhavende og de lærde) skyndsomst forlod pestbefængte områder. Tilsvarende findes der i den aktuelle epidemilov regionale epidemikommissioner.

En lokal *pestmester* blev ansat. Pestmesteren skulle både være "god og erfaren", altså et kvalifikationskrav om end ikke et særlig specifikt et. Tillige skulle vedkommende (formodentlig en mand) lønnes af byen med "en god månedsløn". Hvad deri lå var ikke nærmere defineret. Men da pestmesterens opgave var at besøge og tage vare på de pestramte, måtte man vel forvente visse lønkrav. Den offentlige aflønning hang sammen med, at pestmesteren ikke kunne afkræve de fattige noget vederlag i modsætning til de formuende. Lægemidler til de fattige blev betalt af byen. Pestmesteren skulle rådgive og forebygge yderligere smitte (bl.a. ved brug af røgelse). Pestmesteren kunne ikke nægtes adgang, noget vi i dagens Danmark heller ikke har lov til ifm. ganske mange offentlige myndigheder. Ifølge den aktuelle epidemilov kan man sågar tvangsmæssigt blive undersøgt, behandlet og indlagt på et hospital.

Medicin og værnemidler. Det var borgmestres og bystyrers opgave at sikre tilstrækkelig adgang til lægemidler og forebyggende midler (bl.a. røgelse). Til varetagelse heraf fik borgmester og bystyre kompetence til at give pålæg til apotekere og bartskærere (barber med kirurgisk træning) om at have de pågældende midler til salg. Dette skulle ske til priser, der var rimelige og faste (ingen udnyttelse af den øgede efterspørgsel). Priserne skulle desuden være offentliggjorte. Sådanne former for prisregulering findes også i dag, f.eks. ift. naturlige monopoler som fjernvarme og vandforsyning.

Og tilstrækkeligheden af lagre af værnemidler blev netop aktualiseret i foråret 2020 som følge af COVID-19.

Kister og gravere. Næsten i samme kategori kom et pålæg om at samle forråd af fyrretræskister – også til en fast pris. Graverlønnen blev også fastsat og skulle for den fattige være rimelig. Det var vigtigt at få de døde begravet. Og det skulle ske med værdighed, så for de fattige skulle borgmester og bystyre sørge for bl.a. ligbæring, inkl. hestetrukken vogn og sorte ligklæder, som det dengang hørte sig til. Det er stadig det offentlige, der sørger for de ubemidledes begravelse, og efter § 16 i den aktuelle danske lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde skal der altid være adgang for ubemidlede til at få et gravsted udlagt uden vederlag.

Pligt til at søge *fagligt råd*. Borgmester og bystyre samt sundhedskommissionen skulle rådføre sig med en læge eller i mangel af samme med den mest erfarne bartskærer. Et sundt princip, at politikere og forvaltning skal søge faglig indsigt, før der handles. I dag udfylder offentlige myndigheder rådgiverrollen.

Karantæne. Sygdomsramte huse blev pålagt isolation og at holde vinduerne (dog kun mod gaden) lukkede. Kun præsten, pestmesteren og sjælesørgere måtte komme på besøg. Der blev dog ansat folk til at skaffe beboerne livsfornødenheder, og de fattige i sygdomsramte huse fik betalt deres livsfornødenheder. Som isolerede kunne de ikke forsørge sig selv, og uden den bistand ville mange fattige sikkert af nød være tvunget til at bryde isolationen. Herskabet i husene (hvor der også var ansat tjenestefolk) kunne dog, så snart sygdommen blev opdaget blandt tyendet, rejse væk. Herskabet måtte dog sørge for mad, medicin mv. til de tilbageblevne. Et alternativ var at få de syge tjenestefolk indkvarteret i pesthuset. Tvangsmæssig isolation er stadig en mulighed efter den aktuelle epidemilov, og i dag skelnes der ikke mellem herskab og tjenestefolk.

Indrejseforbud. Skibe, deres besætninger og gods blev forment adgang, og personer fra sygdomsramte områder kunne ikke frit rejse ind i sygdomsfrie områder. De skulle enten opholde sig i særligt *bevogtede pesthuse* i fire-fem uger eller vende om. Til pesthusene blev der også tilknyttet en kapellan, der foruden løn mv. skulle have fortrinsstilling til kommende ledige stillinger som kapellan i byen eller som landsbypræst. Afspærring af områder er stadig en mulighed i den aktuelle epidemilov.

Beskyttelse af ejendom og indtægt. Både statens (kronens) og privates ejendom og indtægter skulle borgmesteren, bystyret og politimesteren holde opsyn med, så de der ikke havde mulighed for selv at tage vare herpå grundet indrejseforbud eller blot ulyst til rejse ind i en by, fik deres ejendom og indtægter beskyttet, og forholdet til skibe er stadig reguleret i epidemiloven.

Hygiejne. Forordningen pålagde borgmester og bystyre at føre tilsyn med renligholdelsen af gaderne. Disse var på den tid ikke særlig rene. Dog var der i 1500- og 1600-tallet en række tiltag mod mere rene byer og mod den onde stank. Lugt blev på den tid forbundet med sygdom. Ift. København blev svinehold forbudt (forbud af 20. april 1576 og 17. september 1587), generelt slagtningsforbud indført (7. maj 1577), og en forordning om gadernes renlighed (6. november 1620) også indført*. Som et særligt tiltag satte pestforordningen også minimumsdybde på gravene. Dette

krav blev senere gentaget i Danske lov 2-22-41. I dagens Danmark er hygiejne en selvfølge (eller burde være det), og COVID-19 har da også formået at bringe almen hygiejne i fokus igen.

Sammenkomster. Også blandt de usmittede søgte man at begrænse smitten ved at regulere de sammenkomster, der typisk kunne bringe mange sammen. Bryllupper og andre sammenkomster skulle f.eks. foregå i eget hus og uden gæster. En anden gængs sammenkomst var begravelse. Også her skulle deltagelsen begrænses, og det kirkelige ritual forkortes. Senere kom der specifikke begravelsesforordninger (17. august 1652 og 27. maj 1654). Kravet om forkortet begravelsesritual genfindes senere i Danske lov 2-10-3. Almindelig kirkegang var derimod ikke omfattet af begrænsninger. Tværtom blev der i forordningen opfordret til bøn mv. både "hjemme og i kirken". I præamblen sammenholdes epidemien direkte med "Guds vrede", og i datidens optik var bøn mv. et middel mod epidemien.

Forordningen var banebrydende i datidens Danmark – både ansvar, finansiering og kompetencer blev fastlagt. Til trods for at pestforordningen næsten er 400 år gammel, er mange elementer stadig aktuelle.

** Se om "ond stank" i Jørgen Mührmann-Lund: Skarn, ære og "god politi" i den tidligmoderne by, Kulturstudier Nr. 2, 2016.*

Af professor Bent Ole Gram Mortensen